

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата економічних наук **Топішко Наталії Петрівни**

на дисертаційну роботу **Рибак Ганни Іванівни** на тему:

«Соціально-економічні засади підвищення якості життя населення регіонів України»,

представленої до спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 у Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з тематикою наукових досліджень організації до якої прикріплений здобувач

Тема дисертаційного дослідження актуальна. Показники рівня та якості життя населення (поряд із показниками темпів інфляції та безробіття) є концентрованим виразом оцінки соціальної та економічної ситуації в країні та її регіонах, індикаторами економічної безпеки. Автор дисертаційного дослідження підкреслює, що системність характеристики категорії «якість життя» зумовлено взаємопов'язаністю комплексу показників складної структури життєдіяльності соціуму (с. 25). Здобувачем відмічено дискусійність у тлумаченні змісту категорії «якість життя» (с. 33-34) і запропоновано власне її визначення. Автором зазначено, що в наукових публікаціях, присвячених даній тематиці, якість життя населення досліджується у двох вимірах. У соціологічному вимірі переважає виявлення суб'єктивного підходу індивіда щодо оцінки його добробуту, ступеня задоволення потреб. З позицій же кількісної оцінки визначаються параметри задоволення основних потреб громадян (с. 27).

Акцентовано увагу на проблемі відсутності серед науковців і політиків однакості щодо доцільності та правомірності використання цієї категорії до оцінки умов людського буття, параметрів його виміру, правомірності зіставлень країн і регіонів, встановлення виправданих меж. Досліджуючи у параграфі 1.2 особливості міжнародної методики оцінки якості життя населення, дисертант робить висновок, що навіть високорозвинутим країнам неможливо забезпечити всім громадянам високого (передусім матеріального) рівня добробуту (с. 58).

Середовище господарювання змінюється під впливом ІV промислової революції, глобалізації. Процес суспільного відтворення зазнає радикальних перетворень, які відбуваються на горизонтальному і вертикальному рівнях соціально-економічних відносин. Країни, особливо слаборозвинуті, не можуть забезпечити стійкості та пропорційності свого розвитку. Поглиблюється секторальна асиметрія національних економік. Соціально-економічні ризики посилюються. Можливості держави щодо регулювання соціально-економічних процесів, підтримання стабільної їх динаміки обмежуються. Скорочується державний сектор у соціальній сфері. У той же час саме якість людського капіталу є необхідною вимогою підвищення конкурентоспроможності економіки, соціально-економічного поступу країни.

Дослідження теоретико-методологічних засад якості життя населення надало дисертанту підстави до постановки питання про необхідність підбору додаткових індикаторів якості життя для країни з великою територією і розбалансованістю між регіонами, формування нової парадигми соціальної політики (с. 61-64). Здобувачем наголошено, що на регіональному рівні забезпечення якості життя не завжди розглядається комплексно і системно (с. 64).

На основі проведеного аналізу дисертантом зроблено висновки щодо необхідності переосмислення в координатах сьогодення сутності поняття «якість життя»; визначення і класифікації чинників, які здійснюють вплив на якість життя в різних регіонах; ранжування пріоритетності показників; розробки методики визначення критеріїв та комплексної оцінки рівня якості життя на основі виявлення регіональних її відмінностей; врахування їх при формуванні та реалізації регіональних соціально-економічних програм. Тим більше, що цього потребує децентралізація управління, розвиток соціального партнерства в регіонах. Підкреслено складність здійснення такої політики внаслідок слабкої прогнозованості і неповної контрольованості більшості чинників, що спричиняють соціальні перешкоди (с. 78-79).

Загалом за результатами дослідження, викладеними у другому розділі, дисертантом зроблено висновки, що в сукупності є суттєвими для удосконалення

науково-методичних і прикладних підходів щодо визначення пріоритетних напрямів державної політики підвищення якості життя населення України.

Визначаючи соціально-економічні напрями підвищення якості життя населення регіонів України у параграфі 3.1, дисертант акцентує увагу на проблемах удосконалення системи державного управління. Автор дійшов висновку про необхідність поєднання ринкової саморегуляції з активним державним регулюванням ринку праці. Здійснена ним у параграфі 3.2 оцінка факторів впливу на підвищення якості життя населення регіонів України дозволила розробити власну її модель. На думку здобувача дієвим інструментом підвищення якості життя населення регіонів України є реалізації завдань політики місцевих органів влади та регіонального соціального партнерства (параграф 3.3). Побудовано модель такої взаємодії з урахуванням найвпливовіших показників, що визначають якість життя населення (с. 180-182). Розроблена економіко-математична модель має передовсім прикладне значення і може бути використана в процесі розробки державної регіональної політики. Обґрунтовано, що за умов сьогодення важливого значення щодо якості життя населення набуває вплив інституціональних чинників. Із врахуванням цих вихідних позицій дисертантом розроблено відповідні рекомендації.

Автором дисертаційного дослідження зроблено висновок, що ефективна регіональна соціально-економічна політика ґрунтується на комплексній оцінці складових якості життя, оцінці факторів її зміни, розробці її регіональної концепції. Формування такої політики потребує цілеспрямованого підходу до аналізу та планування якості життя населення; виявлення факторів, що здійснюють вплив, їх пріоритетності; оцінки силу впливу окремих їх груп, особливості їх дії на рівні окремих територіальних утворень. Важливо забезпечити комплексність показників, які б відобразили різноманітність аспектів людського буття (економічний, соціальний, екологічний, демографічний, правовий тощо). При цьому потрібно зважати на можливість відсутності потрібної інформації та її неповноту, недостовірність. Такий підхід потрібний для оптимізації соціальної політики за основним критерієм ефективності щодо

підвищення якості життя населення за сприятливих умов розвитку країни, а тим більше за складних умов сьогодення. Дискусійним питанням залишається відбір факторів та показників визначення оптимальних параметрів якості життя населення. Необхідне їх уточнення стосовно особливостей окремих регіонів за сучасних змін.

Загалом, наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться у представленій дисертаційній роботі, є в достатній мірі обґрунтованими та достовірними. Виконане дослідження засвідчує, що дисертант опрацював значну кількість вітчизняних і зарубіжних наукових праць. Аналітичні висновки ґрунтуються як на статистичних даних, так і на результатах проведених особисто автором досліджень.

Дисертант використав низку методів наукових досліджень, таких як: *монографічного та теоретичного узагальнення* - при тлумаченні категорії «якість життя»; *системного аналізу* – при виявленні особливостей та умов оцінки якості життя населення на регіональному рівні; *економіко-статистичного аналізу* – при дослідженні стану показників якості життя населення регіонів країни; *факторного аналізу* – при проведенні оцінки факторів впливу на підвищення якості життя населення регіонів України; *експертних оцінок* – при обґрунтуванні напрямів підвищення якості життя населення регіонів України; *економіко-математичного моделювання й прогнозування* – при розробці економіко-математичної моделі підвищення якості життя населення регіонів України та побудові моделі регіонального соціального партнерства щодо підвищення якості життя населення та визначення альтернативних джерел його фінансування.

Актуальність роботи підтверджено її зв'язком із основними напрямками наукових досліджень Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за темами: «Інституціональні фактори розвитку міської і регіональної економіки в умовах ринкової трансформації» (номер державної реєстрації – №0112U004193, 2009-2011 р.), де автором визначені інституціональні чинники підвищення якості життя населення регіону та «Теоретико-методологічні основи формування механізму модернізації економіки

регіонів» (номер державної реєстрації – №0112U004193, 2012-2016р.), де автором проаналізовані фактори подолання регіональної диференціації якості життя населення.

Завдання, що вирішуються в дисертаційній роботі, сформульовано коректно та відповідно до об'єкту та предмету дослідження. Про достовірність сформульованих наукових висновків і положень свідчить їх використання при підготовці наукових публікацій, у т. ч. у зарубіжних виданнях; апробація отриманих результатів на науково-практичних конференціях та їх практична реалізація, що підтверджено відповідними документами.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, що знайшли своє висвітлення в дисертації, достатньо обґрунтовані. Про це свідчить зміст дослідження, перелік використаної наукової літератури, обсяг проаналізованої первинної статистичної інформації.

Дисертантом виконано ґрунтовний аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових розробок з тематики дослідження, який визначається значною широтою охоплення (212 найменувань у списку використаних літературних джерел) та глибиною проробки теми дисертаційної роботи. Результати дослідження ґрунтуються на вивченні здобувачем наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених з проблематики вдосконалення регіональної диференціації якості життя населення; нормативно-правових та законодавчих актів України; даних статистичної звітності регіонів України; матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достовірними та обґрунтованими, що знаходить своє підтвердження у відповідальному і мотивованому використанні законодавчої бази та нормативних документів; значного масиву наукової інформації та достовірних статистичних і первинних даних, оброблених з використанням наукових методів аналізу та дослідження; у підкріпленні отриманих висновків і рекомендацій фактичним матеріалом та результатами розрахунків, проведених особисто

автором; у критичному використанні багатьох літературних джерел зарубіжних і вітчизняних авторів.

Запропоновані авторські рекомендації стосуються подальшого розвитку соціально-економічних засад підвищення якості життя населення регіонів України. Висновки і пропозиції виступають як логічний підсумок виконаного дослідження, що містять відображення основних положень роботи та можливих напрямків їх конструктивного впровадження.

Про високий рівень обґрунтованості результатів дослідження свідчить використання ключових положень, принципів і методів сучасної економічної теорії та теорії управління. Отримані результати дослідження ґрунтуються на використанні сукупності методів дослідження економічної науки: аналізу та синтезу, індукції та дедукції (для виявлення сутності та структуризації елементів якості життя), єдності історичного і логічного, наукової абстракції, теоретичних узагальнень (для виявлення закономірностей і тенденцій розвитку якості життя), системному і функціональному методах (для виявлення механізмів формування якості життя, її внутрішніх і зовнішніх функцій). Також прикладних методах: порівняння і угруповань (для визначення провідних індикаторів якості життя), статистичного аналізу (для виявлення закономірностей і оцінки поточного стану якості життя), методах економіко-математичного моделювання для побудови моделі підвищення якості життя населення та моделі регіонального соціального партнерства.

Інформаційною базою наукового дослідження є законодавчі акти Верховної Ради України, Укази Президента України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку й торгівлі України, монографічні праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, дослідження Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейської комісії та ресурси мережі Internet.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень дисертаційної роботи,

висновків та рекомендацій автора підтверджується їх апробацією на 11 міжнародних науково-практичних конференціях.

Дисертація добре структурована. Витримано логічну послідовність викладу теоретичних положень, підтверджених статистичним матеріалом.

3. Повнота викладу основних результатів в наукових працях та авторефераті

Подана дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і викладена на 233 сторінках, у т. ч. основний текст складає 198 сторінок, який включає 30 таблиць та 32 рисунка.

Основні положення дисертаційної роботи викладені в опублікованих працях та авторефераті. Список праць складає 25 наукових праць, серед яких 1 розділ у колективній монографії, 13 статей у наукових фахових виданнях, 3 статті у виданнях, що входять до наукометричних баз даних, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої країни та 11 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг наукових праць складає 5,9 друк. арк., з яких особисто автору належать 5,4 друк. арк. Опубліковані роботи повністю відповідають встановленим вимогам і доводять до наукової громадськості результати наукового дослідження.

Автореферат за змістом відповідає дисертаційній роботі та повною мірою розкриває її основні положення, ступінь новизни розробок, теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Матеріали автореферату та дисертації викладено чітко, послідовно, літературною мовою. Ілюстративний матеріал допомагає зрозуміти й оцінити основні ідеї роботи.

Аналіз змісту дослідження дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційна робота Рибак Ганни Іванівни, як і її автореферат, написані згідно регламентованих вимог, що висуваються до наукових праць за даним напрямком економічних досліджень і рівня кваліфікації.

4. Основні наукові результати, що отримані автором у ході дослідження, їх сутність та новизна

Дисертаційна робота містить ряд результатів, що відзначаються науковою новизною.

1. Вдосконалено науково-методичний інструментарій вимірювання якості життя населення.

Суть результату. Використання методів економіко-математичного моделювання надало змогу формалізувати соціально-економічні процеси, що мають місце в регіонах України, та отримати оцінки їх перспективного стану.

Прикладна цінність результату. Інструментарій дозволяє виявляти драйвера і загрози на регіональному і національному рівнях, найбільш слабкі та проблемні аспекти розвитку регіонів, виокремлювати пріоритети за рахунок виявлення високого потенціалу окремих регіональних факторів і місць локалізації, розробляти політику вирівнювання національного розвитку з використанням потенційних можливостей окремих регіонів, виявляти латентні загрози і своєчасно вживати запобіжні заходи, спрямовані на формування загальнонаціональної стратегії.

2. Розроблено модель підвищення якості життя населення регіонів України.

Суть результату. Використання методу експертного оцінювання груп населення по чотирьох регіонах України за показниками, що відбивають чинники життєдіяльності, а саме: підвищення рівня доходів населення; скорочення масштабів бідності та розвиток соціальної допомоги; розвиток ринку праці та реформування системи оплати праці; створення ефективної системи перерозподілу бюджетних ресурсів; формування ринку доступного житла дозволило виявити фактори підвищення якості життя населення в регіонах країни.

Прикладна цінність результату. Отримано можливість регуляторного впливу на якість життя населення по регіонах України зважаючи на специфіку їх соціально-економічного розвитку.

3. Розроблено модель регіонального соціального партнерства як інструменту підвищення якості життя населення регіонів України.

Суть результату. Формально враховано та узгоджено інтереси суспільства, державних регіональних органів влади, бізнесу та громадських організацій.

Прикладна цінність результату. Враховано найвагоміші показники, що визначають якість життя населення.

4. Отримало подальший розвиток теоретичне обґрунтування сутності та змісту поняття «якість життя».

Суть результату. Поглиблено визначення якості життя як соціально-економічної категорії, зміст якої включає в себе оцінку об'єктивних та суб'єктивних параметрів життєдіяльності людини.

Прикладна цінність результату. Отримано можливість порівнювати поточні результати із соціальними стандартами певної країни або регіону і визначати обмеження суспільних ресурсів на певний період часу.

5. Розроблено методичний підхід до комплексної оцінки соціально-економічних показників якості життя населення регіонів України.

Суть результату. На основі класифікації показників за класами потреб виокремлено сільське та міське населення, гендерна нерівність, визначена система соціальних факторів.

Прикладна цінність результату. Сформовано чіткі стратегічні орієнтири реалізації регіональної соціально-економічної моделі фінансування програм підвищення якості життя населення регіонів України.

6. Розвинуто комплексний підхід до управління якістю життя населення як фактором економічного розвитку.

Суть результату. Шляхом залучення інноваційних ресурсів і реалізації потенціалу здібностей населення стає можливим інтенсивний тип відтворення національного багатства.

Прикладна цінність результату. Сформовано складову стратегії соціально-економічного розвитку регіонів України, що забезпечить довгострокове зростання якості життя населення.

5. Теоретичне значення виконаної дисертаційної роботи

Теоретичне значення виконаної дисертаційної роботи полягає у формулюванні основних положень щодо формування соціально-економічних умов підвищення якості життя населення регіонів України. Широке використання автором наявного досвіду щодо означеного завдання дозволило визначити понятійний апарат та розробити відповідне методичне забезпечення. Це відображено в елементах наукової новизни, які розкривають авторський науковий внесок у реалізацію поставлених завдань.

6. Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці пропозицій щодо формування соціально-економічних факторів підвищення якості життя населення регіонів України.

Розроблені в дисертації підходи щодо забезпечення підвищення якості життя населення регіонів України, ключовими з яких є створення моделей підвищення якості життя населення регіонів України та регіонального соціального партнерства щодо підвищення якості життя населення, було використано в роботі Куп'янської міської ради (довідка № 1065-03 від 31.10.2016 р.) та Харківської обласної ради (довідка № 2314/4516 від 22.06.2016 р.). Результати дисертаційної роботи використано у навчальному процесі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова при підготовці та викладанні курсів з дисциплін «Макроекономіка», «Мікроекономіка» (довідка № 5/167 від 17.05.2016 р.).

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи роботу як оригінальне комплексне дослідження складної і дуже актуальної проблеми, необхідно звернути увагу на деякі недоліки і дискусійні питання:

1. У представленій автором класифікації існуючих підходів до оцінки якості життя населення (рис. 1.2, с. 39) некоректно об'єктом дослідження визначено

людину, домогосподарство, населення. Адже об'єкт – це процес або явище.

2. У дослідженні взаємозв'язків елементів сталого розвитку регіональної економічної системи (табл. 1.4, с. 60) автором не визначено межі між елементами та простір у якому побудовано матрицю.

3. У класифікації чинників формування рівня та якості життя населення, (рис. 1.8, с. 74) автор не приділяє достатньої уваги ментальним детермінантам, що в подальшому може призвести до викривлення результатів дослідження.

5. Важливим здобутком роботи є аналіз якості життя міського та сільського населення регіонів. Але при аналізі рівня життя сільського населення автор не враховує той факт, що більшість сільського населення зайняте, крім домогосподарств, найманою працею у містах, що не знаходить відображення в офіційній статистиці, оскільки офіційна реєстрація згідно діючого законодавства для працевлаштування не потрібна. Необхідно було б врахувати і доходи від майнових та земельних паїв, що їх має сільське населення.

6. В дисертаційній роботі наведена дуже велика кількість статистичних показників. Це свідчить про системність категорії якості життя, що охоплює всі важливі сторони життєдіяльності людини. Але поза увагою дисертанта залишалась статистика значної міграції населення України в останні роки та різке погіршення демографічної структури населення в зв'язку з цим.

Однак вказані дискусійні питання та певні недоліки не знижують загальної високої оцінки дисертаційного дослідження.

8. Загальний висновок

Оцінюючи роботу в цілому, можна зробити підсумковий висновок, що дисертаційна робота Ганни Іванівни Рибак є самостійною, завершеною науковою працею. Вона характеризується достатньою актуальністю, завершеністю, цілісністю з отриманням нових наукових обґрунтованих результатів. Останні в сукупності вирішують складне науково-прикладне завдання теоретичного узагальнення і обґрунтування сучасних методів організації та розробки науково-методичних підходів щодо формування соціально-економічних засад підвищення якості життя населення регіонів України.

Тема дисертаційного дослідження повністю відповідає обраній спеціальності та розкрита в повній мірі. Зміст дисертації викладено логічно, чітко,

доступною мовою. Стиль викладення матеріалу відповідає критеріям наукового дослідження. Оформлення роботи також відповідає встановленим вимогам. Роботу відрізняє структурна єдність і системний підхід. Географія публікацій здобувача, в яких висвітлено розробки дисертаційного дослідження, презентабельна і широка.

Автореферат дисертації містить основні положення дослідження, наукові результати, висновки та сформульовані рекомендації. Вони ідентичні тим, що є в дисертації як за структурою, так і за змістом. Автореферат не містить інформації, яка є відсутньою в самій роботі.

За змістом, актуальністю, оформленням, обсягом, науковою новизною та практичним значенням отриманих результатів, змістом і оформленням автореферат та представлена дисертаційна робота на тему **«Соціально-економічні засади підвищення якості життя населення регіонів України»** відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук відповідно до пп. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами). Автор дисертації **Рибак Ганна Іванівна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю **08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.**

Офіційний опонент,

старший викладач кафедри економічної теорії,
менеджменту і маркетингу Національного
університету «Острозька академія»,
кандидат економічних наук

Н. П. Топішко

ПІПЧОС
ПІТРЕР ЖУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ
КАДРІВ НАУ.ОА

